

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОНАРХІЇ В АНГЛІЇ

А.І. Красільнікова,

студентка I курсу

юридичного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Становлення конституційної (обмеженої) монархії в Англії відбулося в ході буржуазної революції XVII ст., яка й надала поштовх створенню того типу державного правління, який можна спостерігати й у сучасному світі.

Початок конституційним перетворенням в Англії було покладено на першому етапі буржуазної революції [6,с. 260] (1640-1649 рр.), здійсненому під проводом пресвітеріан – найпоміркованішого з політичних угруповань Англії того часу. Висловлюючи інтереси великої буржуазії та земельної аристократії, вони прагнули встановлення конституційної монархії, обмеження сваволі короля і підкорення королівської влади парламентам. Отже, не є дивним, що ухвалені на цьому етапі акти повністю відображали саме цю мету: підписаний королем 15 лютого 1641 року Трирічний акт забезпечив організаційну незалежність парламенту від корони у питаннях початку сесій парламенту; акт парламенту 1642 року проголосив незалежність суддів від корони та їх незмінність, що стало важливим кроком

на шляху реалізації в Англії однієї з фундаментальних засад поділу влади – незалежності суду.

Актом від 5 червня 1641 року у королівській владі було відібрано основні знаряддя самодержавства, адже була ліквідована Зоряна палата - політичний трибунал англійського абсолютизму, а король та його Таємна рада втратили свою колишню юрисдикцію. Нарешті актом парламенту було заборонено стягувати будь-які податки без його згоди. Т. ч. було покладено початок перетворенню Англії на конституційну монархію.

Наступний етап буржуазної революції, керований індепендентами (подекуди – із залученням левеллерів, що прагнули кардинальних змін форми державного правління), відзначився ухваленням парламентом ще більш прогресивних за характером рішень та значно радикальнішими державно-правовими наслідками: уперше в історії (та на сьогодні – в останнє) Англія у 1649 році перетворилася на республіку.

Період протекторату Кромвеля із фактично необмеженою у всіх сферах діяльності держави владою лорд-протектора, реакцією та репресіями, за правом можна вважати кроком назад порівняно із попередніми часами революції, найважливішим досягненням яких, як вже зазначалося, стало проголошення обмеженої монархії, а згодом - й республіки . Щодо перших років реставрації монархії[3,с. 416] в Англії, вони знаменні присягою Карла II здійснити усі, укладені під час революції, акти, а, отже - зберегти фундамент обмеженої монархії.

Але найбільш цікавим є те, що саме у цей час в Англії закладаються підвалини сучасної нам англійської політичної системи із притаманною їй двопартійністю. Витоки останньої неважко побачити у розмежуванні правлячої еліти Англії на прихильників короля і, відповідно, прибічників посилення його влади (т.з. «торі») та опозиційно налаштованої до короля та самодержавства групи буржуазії та нового дворянства (т.з. «вігі»).

Незважаючи на досить тривале панування у парламенті представників торі, вігі згодом отримали-таки більшість в парламенті, що й

зумовило активізацію процесу поглиблення парламентарних засад у Англії, розвитку його окремих інститутів, захисту прав людини від сваволі короля тощо. На забезпечення останнього, зокрема, був спрямований «Хабеус корпус акт»[2,с. 462] 1679року – на сьогодні один з найважливіших конституційних документів Англії, яким уперше було встановлено відповідальність посадових осіб держави, винуватих у невиконанні передбачених в Акті приписів.

Важко переоцінити державно-правові наслідки державного заколоту 1688 року (так звана «Славна революція»), який, хоча і стосувався лише верхівки суспільства, але призвів до ще більш значного обмеження влади короля. Зважимо на те, як це відбулося. У 1689 році був ухвалений один із найславетніших актів британського конституціоналізму – Білль про права. Цей документ, яким було стверджено верховенство парламенту в області законодавства, визначивши положення парламенту в системі органів влади та гарантії його організаційної незалежності, чітко провів межі між виконавчою та законодавчою гілками влади[5,с.182], тим самим фактично реалізувавши ідею договірної природи королівської влади.

Подальший розвиток ідея поділу влади в Англії набула вже в Акті про престолонаслідування є 1701 року, який, окрім визначення порядку престолонаслідування, містив важливі уточнення щодо прерогатив законодавчої та виконавчої гілок влади[3,с. 416]. Зокрема, акт закріпив принцип незмінюваності суддів, неможливість помилювання королем особи, засудженої парламентом шляхом імпічменту, принцип контрасигнації королівських указів відповідальними за їх виконання урядовцями тощо. Історія запровадження останнього заслуговує окремої уваги.

Від часу перемоги буржуазної революції аристократія і буржуазія бажали не лише змусити короля підкорятися законам, але й взагалі усунути його від участі в управлінні державою. Буржуазні теоретики винайшли відповідну формулу на обґрунтування цього - «король не може помилятися», тобто він завжди є жертвою поганої поради, що було покладено в основу

одного з фундаментальних принципів британського парламентаризму. Сенса останнього полягає у тому, що король не несе відповідальності за власні рішення або вчинки - уся відповідальність покладається на його радників, які й керують країною від його імені через утворення Кабінету королівських міністрів. Відтоді й до сьогодні ні одну зі своїх численних прерогатив король не може здійснити самотійно[4,с. 309].

Цікавою особливістю розвитку конституційної монархії в Англії є той факт, що поряд із конституційними актами т.з. писаної частини англійської конституції, важливе місце посідають конституційні угоди - основа британської неписаної конституції. Останні стали визначальними для запровадження таких важливих принципів англійського парламентаризму, як, наприклад, неприсутність короля на засіданнях уряду, неможливість самотійного застосування монархом права вето на закони та інші.

Отже, монарх, лишаючись главою держави, потроху перевтілюється в номінального главу виконавчої влади. Цікаво, що разом із тим, існують і т. з. «сплячі повноваження монарха», тобто ті, які «не працюють» у звичайних обставинах, але можуть застосовуватися в кризовій ситуації - «прокидаються», так би мовити, у необхідний момент.

І на довершення декілька слів про феномен англійської монархії сьогодні. Монархія – це, за словами дослідників, «тотем, через який пересічні британці вбачають себе поєднаними разом, поділяють гордість своєю спадщиною». Для вищого шару суспільства монархія є дещо більшим, адже між ними існує тісний взаємозв'язок і доки зберігається монархія, верхи суспільства відчують себе огороженими від несподіванок. Як зазначив з цього приводу Філіп Хоурд, «основна функція монархії сьогодні стала негативною – запобігати виникненню катастрофічних, несподіваних для влади ситуацій»[1,с. 171].

Отже, тривала, еволюція англійської монархії дозволила їй, по-перше, пристосуватися до мінливих умов та, по-друге, виглядати в очах своїх підданих інститутом, що стоїть над політикою і міжпартійною боротьбою.

Список використаної літератури:

1. Абрекова А.Ж. Эволюция английской монархии в XIX – в первой половине XX вв. – С.: Ставропольский гос-ный унив., 2004. – 185с.
2. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: [Навч. посіб., перероб і допов.] – К.: Істина, 2005. – 768с.
3. Ильинский Н.И. История государства и права зарубежных стран: [курс лекций. 2-е изд., перераб. и доп./ Н.И. Ильинский.] – М.: 2006. – 624с.
4. Крестовская Н.Н. История государства и права зарубежных стран: [Практикум]. – Х.: ООО «Одиссей», 2002. – 608с.
5. Прудников М.Н. История государства и права зарубежных стран. Ростов-на-Дону: Изд-тво «Феникс», 2003. – 384с.
6. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн: – Харків: Право, 2001. – 584с.

Науковий керівник: Н.А. Жук